

dobljeno z orehi, ki so bili prav tako pozneje zasajeni. Nemogoče je istovetiti zaselek Zaslap v urbarju z današnjo planino Zaslap pod Krnom, kjer ni pogojev za kmetijo (1375 m nad morjem) in ker tudi vrstni red naštevanja ne ustreza.

Villa de Dobraua so pravilno označene kot Dobrave pri Tolminu. Pripomnil bi rad, da danes te vasi ni več in so Dobrave le še poljubinski vaški travnik. V ljudskem sporočilu pa tudi v drugih pisanih virih ni sledu o vasi na Dobravah, ki je prav gotovo stala, ker vrstni red naštevanja v urbarju izključuje vsako drugačno razlago.

Villa de Gniuiča so Njive nad Ušnikom pri Ciginju. Danes ima zaselek le dve kmetiji.

Villa de Vogelc je nepoznan kraj. Po vrstnem redu, v katerem je naveden v spisku vasi tolminske dekanije (stran 61) in v spisku čiginjske dekanije (stran 65), bi lahko sodili, da gre za zaselek, ki je izgubil svoje prvotno ime in spada danes ali pod Ušnik ali pod Rute, raztreseni naselji, ki jih urbar še ne imenuje.

DEKANIJA LADRA

Villa de Loch je zaselek Log ali »na Logu«, ki leži med Smastjo in Ladrami. Danes šteje štiri kmetije.

DEKANIJA SENTVISKA GORA (GORA)

Villa de Brauniča je Borovnica pri Podmelcu.

Villa de Hert je na Planoti nepoznan kraj. Najbolj verjetno je, da gre za Nart (2 kmetiji) pri Dabru na Planoti.

Villa de Bisicha ne bo Bezišče, četudi navaja to ime že S. Rutar v »Zgodovini Tolminskega« na strani 248 in 249. Bezišča na Planoti ni, obstaja pa Rbišče, ki je zaselek nad Dabrom. Bezišče je najbrže istovetno z Rbiščem. Prvo ime je izvedeno iz bezovja (beze), drugo iz rbidovja ali robidovja (rbide ali robide), kar označuje malovreden porasel svet.

Villa de Lasič so Lazne pri Ponikvah, zaselek med Goro in Ponikvami.

Villa de Trus je Trušna, zaselek med Idrijo pri Bači in med Bačo pri Modreju. Ustreza velikost, vrstni red naštevanja kakor tudi travnik Samotesina, ki označuje današnji zaselek in svet Samotešnik blizu Bače pri Modreju.

DEKANIJA CERKNO

Villa de Tuxce so Toše, zaselek med Ravnamami in Zelinom.

Bovška dekanija in pluženska rihtarija nimata spornih imen.

V rihtariji Rut ostaneta nepojasnjena kraja Signech Vinchiberch in Binchinuel. Ker urbar ne navaja Petrovega brda, Porezna, Podbrda, Bače nad Podbrdom, Kuka, Hudajužne, Znojil in Kala, pomeni, da bi morali imenovana neugotovljena kraja iskati nekje med temi vasmimi.

Andrej Šavli

RAST PREBIVALSTVA V PREKMURJU

PREGLED GIBANJA PREBIVALSTVA OD LETA 1869
DO LETA 1948

Prekmurje delimo geografsko v glavnem na dva dela. Na severu je prostrano Goričko, sestojče iz več ali manj enakomerno nizkih gor, nastalih v terciarni dobi; na jugu pa se do Mure širi obsežna ravan, ki je plod rečnega nasipanja v diluviju in aluviju. V tem nižinskem predelu ločimo še Ravensko, ki zavzema ozemlje med Soboto in Radgono, ter obsežnejše Dolinsko, ki se širi nekako od Sobote do Lendave.

Že sama geografska karakteristika nam pove, da je na tem razmeroma nizkem svetu vodilna gospodarska panoga kmetijstvo. Povezava med gospodarskim stanjem in prebivalstvom prihaja tudi v Prekmurju značilno do izraza. Pri tem moramo upoštevati predvsem gospodarske virov v razmerju do števila prebivalstva.

Prekmurje je gosto naseljena agrarna pokrajina. Na Goričkem znaša gostota naseljenosti do 100, ponekod na Dolinskem pa celo preko 100 ljudi na kvadratni kilometer. Ker pomeni orna zemlja poglavitni življenjski vir, je razumljivo, da se tako visoka gostota naseljenosti odraža v resnem gospodarsko-socialnem problemu — agrarni preobljudenosti. Lahko trdimo, da je agrarna preobljudenost postala aktualna že na pragu XX. stoletja, saj se je takrat začelo v največji meri izseljevanje iz Prekmurja.

Eden izmed vzrokov, da se prebivalstvo številčno razvija, je predvsem prirodna rast, ki je odvisna od tega, čim večji je presežek rojstev nad smrtnimi primeri. Če tega presežka sploh ni, prebivalstvo ne glede na eventualne migracije stagnira, če smrti prekašajo rojstva, pa nazaduje.

Poleg prirodne rasti, ki je odraz različnih fizioloških, socialnih, moralnih, včasih tudi verskih vplivov, so bistvene važnosti pri naraščanju oziroma nazadovanju nekega prebivalstva predvsem migracije. Migracije, t. j. selitve prebivalstva lahko odvajajo pomemben del prirodnega prirastka z določenega ozemlja drugam. Ni torej nujno, da kažejo področja, kjer prevladuje pri prebivalstvu visok prirodni prirastek, tudi visoko dejansko rast oziroma kraji z nizkim prirodnim prirastkom tudi nizko dejansko rast.

Vzroki za migracije so lahko različni. Najbolj pogost je še vedno ekonomski vzrok. V področjih, kjer rodna zemlja ne more preživljati vsega svojega prebivalstva, se najčešče javlja izseljevanje. Ljudje se napotijo v tiste predele, ki imajo višek prirodnih virov in obetajo ugodno zaposlitev delovni sili. Posebno mnogo izseljenecv so vselej dajale gosto obljudene agrarne dežele. Izseljevanje je tudi ena najznačilnejših oblik v populacijski sliki Prekmurja.

Statistika nam nudi podroben pregled rasti prebivalstva po posameznih desetletjih ljudskega štetja.

Leto ljudskega štetja	Število prebivalstva	Indeks	Tempo porasta
1869	64.795	100	100
1880	73.765	113,8	113,8
1890	81.968	126,5	111,1
1900	87.945	135,7	107,2
1910	90.670	139,9	103,9
1921	92.295	142,4	101,7
1931	90.717	140,0	98,5
1948	87.368	134,8	96,5

Statistični viri: A magyar szent korona országainak 1910 évi általános népszámlálása. Budapest 1913.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921. Sarajevo 1932.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. Beograd 1938.

Prisotno prebivalstvo dne 15. marca 1948. Statistični urad Ljubljana.

Iz tabele je razviden močan porast prebivalstva ob koncu XIX. stoletja, pojevanje rasti od leta 1900 naprej in končno vidnejše nazadovanje v novjšem času. Na tej osnovi ter tudi zaradi lažje preglednosti lahko delimo razvoj prekmurskega prebivalstva od 1869 do 1948 na tri glavna obdobja.

Prvo obdobje (1869—1900) je v znamenju stalnega naraščanja celotnega števila prebivalstva. Lahko trdimo, da je močan porast predvsem znak prirodne rasti, saj o kakršnem koli pomembnem doseljivanju za to obdobje ni ohranjenih nobenih sledov. V teku treh desetletij se je število prebivalstva dvignilo za 35,7 %. Posebno značilna je primerjava, ki nam kaže, da so celo v letu 1948 našli v Prekmurju nekaj manj prisotnega prebivalstva kakor l. 1900. Važno je torej ugotoviti, kje so vzroki, da se močna rast prebivalstva po l. 1900 v Prekmurju več ne opaža.

Tako preidemo na naslednje drugo obdobje (1900—1921), v katerem že lahko govorimo o stagnaciji prebivalstva, saj opazimo porast le za dobrih 5 %. Najvažnejši vzrok je prav gotovo v izseljevanju. Ob štetju dne 31. decembra 1910 nam beleži statistika že 5867 ljudi iz Prekmurja, ki so bili v tujini (madžarska uradna statistika). V letih pred začetkom prve svetovne vojne se je izseljevanje še prav posebno razmahnilo, za kar pa žal nimamo popolnih podatkov. Tako lahko ugotovimo samo, katere vasi so bile najbolj udeležene v izseljevanju leta 1910.

Vsaka vas v Prekmurju je imela leta 1910 nekaj svojih ljudi v tujini. Razlika je seveda v tem, v katerih vaseh je zajelo izseljevanje večji delež domačega prebivalstva. Gospodarsko stanje na manj rodovitnem Goričkem ter mnogo rodovitejši ravnini na jugu se jasno odraža v deležu izseljencev. Ravensko in Dolinsko je imelo ob štetju le kakih 5 do 10 % svojega prebivalstva v tujini, medtem ko se proti severu delež izseljencev zviša na 15 % doma-

čega prebivalstva. Na severnem Goričkem v vaseh Boreča, Martinje, Ženavlja ter na osrednjem Goričkem v Krncih je bilo celo 20 % domačega prebivalstva v tujini.

Izseljenski val je bil v pretežni meri usmerjen v ZDA. Opaziti pa je tudi migracije Prekmurcev na sosednjo Štajersko. Posebno Radgona, ki je pred prvo svetovno vojno pomenila najživahnejše gospodarsko-trgovsko središče za Prekmurje, je privabljala naselitev v svojo okolico. Migracije Prekmurcev v radgonsko okolico so jasen dokaz gospodarskega pomena Radgone, ki je zaradi močne obljudenosti sosednjega Prekmurja prihajal tem bolj do veljave.

V letu 1910 so bile v radgonski okolici naslednje narodnostno-jezikovne mešane vasi:

Poleg Nemcev, ki so bili celo v manjšini, najdemo v vasi Slovenska gorica 75 Slovencev in 98 tujcev. V Zenkovcih 18 Slovencev in 54 tujcev. V Dedoncih 83 Slovencev in 42 tujcev. V Potrni 21 Slovencev in 178 tujcev. V Žetincih 68 Slovencev in 93 tujcev. V Stari Novi vasi 97 Slovencev in 453 tujcev. Pripomniti je treba, da so pod deležem tujcev zajeti predvsem prekmurski Slovenci, ki so jih kot ogrske državljane smatrali v avstrijski statistiki za tujce.

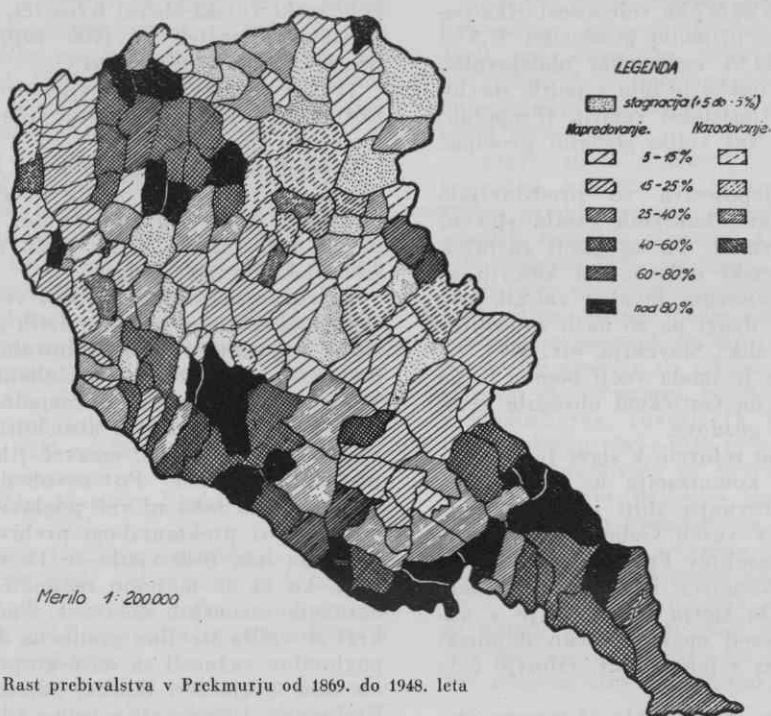
Zanimiva je še ugotovitev, da je v tedanjem radgonskem okraju bilo 4,17 % evangeličanov, ki so živeli predvsem v krajih z večjim deležem tujcev. Na osnovi verske pripadnosti lahko sklepamo, da so radgonsko okolico naseljevali predvsem Ravenci in Goričanci. (W. Neunteufel: Blutmässige Bevölkerungsverschiebungen im deutsch-slowenisch-madjarischen Grenzraum. — Graz 1939.)

Izseljevanje pa prav gotovo ni edini vzrok za stagnacijo prebivalstva. Upoštevati moramo tudi žrtve, ki jih je zahtevala prva svetovna vojna. Prav tako moramo računati tudi z zmanjšanim številom rojstev v času vojne. Na drugi strani pa je zopet splošen pojav v povojnih letih večja rodnost. Toda ljudsko štetje se je vršilo že 31. januarja 1921, kar pomeni, da se v času dveh let splošna tendenca po povečanju v številu rojstev še ni mogla tako močno opaziti. Bolj občutne so bile vojne izgube.

Tudi nejasen položaj zaradi politične pripadnosti v letih po prvi svetovni vojni prav gotovo ni ugodno vplival na razvojne težnje prebivalstva. Jasen dokaz tega je nazadovanje ali vsaj stagnacija prebivalstva v madžarskih vaseh na vzhodu, ob novo izoblikovani politični meji.

V Motvarjevcih na primer je bil leta 1910 501 prebivalec. Leta 1921 pa 464. V Kobilju leta 1910 1109 prebivalcev; leta 1921 samo 1080. Na Hodošu leta 1921 496 prebivalcev; leta 1921 le 473. Na severu ob tako imenovani tromeji v vasi Trdkovi se je zmanjšalo število prebivalstva od 824 v letu 1910 na 738 v letu 1921.

Tretje obdobje (1921—1948) zajema leta stare in nove Jugoslavije. Od leta 1921, ko je prebivalstvo Prekmurja doseglo sicer absolutno najvišje število, se ob naslednjih popisih prebivalstva vedno jasneje opaža depopulacija (vsaj relativna).

Rast prebivalstva v Prekmurju od 1869. do 1948. leta

Posebej moramo obravnavati dobo stare Jugoslavije, za katero imamo na razpolago ljudsko štetje iz leta 1931, ter dobo po osvoboditvi, kajti postopno padanje skupnega števila prebivalstva ima vzrok prav gotovo v gospodarskodružbeni strukturi v letih stare in nove Jugoslavije.

Poglavitna značilnost za prebivalce Prekmurja je bilo v letih stare Jugoslavije sezonsko delo. Trajno izseljevanje, ki je prevladujoča oblika pred prvo svetovno vojno, se je po letu 1921 opažalo le v majhni meri. Najvažnejši vzrok je prav gotovo novi ukrep ZDA, da se omeji doseljevanje. S tem, da so se zaprla vrata dežele, ki je največ obetala številnim brezposelnim, so si tudi Prekmurci poiskali nov način zaslužka v sezonskem delu. Le majhen delež Prekmurcev se je napotil v prekomorske kraje, predvsem v Kanado in države Južne Amerike.

Javna borza dela s središčem v Murski Soboti je odpravila letno 10—15% prebivalstva na sezonsko zaposlitev. Spomladi so odhajali ljudje na kmetijska dela po svetu ter se vračali z zaslužkom jeseni. Usmerjeni so bili v Vojvodino in Slavonijo, večji delež pa se je napotil na sezonsko zaposlitev v tujino, predvsem v Francijo in Nemčijo. Marsikdaj je pomenilo sezonsko delo tudi odsotnost za več let, saj so nekateri delavci ostali na mestu sezonske zaposlitve tudi čez zimo, zaposleni pri raznih hišnih delih.

Da je bilo ob popisu prebivalstva leta 1931 v Prekmurju manj prebivalstva kakor leta 1921, gre v največji meri na račun sezonskih delavcev, ki so na dan ljudskega štetja že bili odsotni. Jasen dokaz za to, da prebivalstvo ni na-

zadovolvalo zaradi majhnega prirodnega prirastka, je v tem, da je v desetletju 1921—1931 znašal prirodní prirastek v Prekmurju 8825 (t. j. 97‰). (Dr. Pirc: Zdravje v Sloveniji. Ljubljana 1937.)

Agrarna preobljudenost s posledicami izseljevanja se je tudi po deležu sezonskih delavcev najbolj odražala na Goričkem. Osrednje in vzhodno Goričko je vsako leto dajalo največ sezonskih delavcev. Ta pas se vleče nekako od Bodoncev mimo Gradu do Trdkove, Vel. Dolenci, Prosenjakovci in nazaj Bodonci. V večini teh vasi je sezonsko delavstvo zajelo nad 10% prebivalstva. V Ženavlji celo 28,9%. Zahodno Goričko je bilo na sezonskem delu udeleženo v manjši meri predvsem zaradi rodovitnosti ledavske doline. (M. Maučec: Agrarna preobljudenost in sezonsko izseljevanje v Prekmurju. Geografski Vestnik 1933).

Prekmurci pa so se izseljevali na sosednjo Štajersko tudi v letih stare Jugoslavije. Najdemo jih preko Mure v Prlekiji, predvsem na Murskem polju zahodno od Radgone. Zemlja je bila tukaj cenejša kakor na Ravenskem ter je zaradi tega vabila doseljence. Mnogi Prekmurci so se naselili na Murskem polju v okolici Apač, posebno na posestvih v Avstrijo se izseljujočih Nemcev. Viden pa je bil dotok prekmurskih naseljencev po vsej ščavniški Prlekiji. (F. Baš: Protestanti v Prekmurju. Geogr. Vestnik 1930.) Marsikdaj so si Prekmurci prav z zaslužkom od sezonskega dela mogli kupiti posestva na sosednjem Štajerskem.

Ne smemo prezreti nesorazmerja v velikosti zemljišča, ki je prav gotovo močno vplivalo na agrarno preobljudenost. V Prekmurju je bilo

do agrarne reforme 20.677 ha veleposestniške površine. Od tega je pripadlo gozdom 37,5%, medtem ko je 52,1% zavzemala obdelovalna zemlja, preostalih 10,4% je bilo v potih, stavbišči, močvirjih in najslabši zemlji. (Prepeluh: Agrarna reforma. Naš veliki socialni problem. Ljubljana 1933.)

Prekmurska veleposestva so predstavljala kmetijske veleobrate, kakršnih ostala slovenska zemlja ni poznala. Tu so imeli zaslužek mnogoštevilni kmetijski delavci, od katerih so nekateri, težaki imenovani, bivali v velikih graščinskih pristavah, drugi pa so našli zaposlitev samo v sezoni. (Melik: Slovenija, str. 459.)

Agrarna reforma je imela večji pomen le na Dolinskem, saj so na Goričkem obsegala veleposestva predvsem gozdove.

V zvezi z agrarno reformo v stari Jugoslaviji se je vršila tudi kolonizacija na Dolinskem. Kolonisti so bili revnejši sloji iz Prekmurja, ki so jih naselili v vaseh Gaberje in Mostje. Značilna je tudi naselitev Primorcev in dobrovoljcev v vaseh Kamovci, Dolga vas, Benica-Petiševci, Pince. Ob štetju leta 1931 je v navedenih vaseh povsod opaziti močan dejanski prirastek v primeri z letom 1921. (Mostje celo 113,2%.)

Zaradi ponovnega zmanjšanja skupnega števila prebivalstva v Prekmurju po osvoboditvi tako v primeri z letom 1921 kakor v primeri z letom 1931 pogledimo najprej, v kakšni meri je vplival na to prirodni prirastek.

Glede tega je bil okraj Murska Sobota l. 1946 med najslabšimi v Sloveniji. V okraju Murska Sobota je znašal prirodni prirastek 338 — demografski koeficient (na 1000 preb.) 5,5. Istega leta je znašal prirodni prirastek v okraju Lendava 198 — demografski koeficient pa 6,3 (za celotno Slovenijo 7,7).

V letu 1947 se je prirodni prirastek zvišal v okraju Murska Sobota na 486, v okraju Lendava na 276.

V letu 1948 — okraj Murska Sobota 567 (demografski koeficient 8,9). Okraj Lendava — 296 (demografski koeficient 9,5).

Zanimiva je ugotovitev, da je v Sloveniji opaziti zelo nizko rodost v okrajih s pretežno kmečkim prebivalstvom, torej obratno kakor v letih pred vojno. Prav gotovo je vzrok v odtoku delovne sile in to predvsem mladine z dežele v mesta oz. v industrijska središča. (Statistični viri: Demografska statistika iz leta 1946, 1947, 1948. Statistični urad. Ljubljana.)

Podroben statistični pregled po posameznih vaseh v Prekmurju nam predvsem na podlagi prirodnega prirastka pokaže močnejše nazadovanje v vaseh z evangeličanskim prebivalstvom. Po podatkih evangeličanske verske občine v Puconcih vidimo naslednje: V Puconcih je znašal prirodni prirastek v desetletju 1900—1910 545; medtem ko od 1940—1950 le 21. Leta 1946 je znašal v Puconcih celo minus 4, leta 1947 minus 2, leta 1948 rahel dvig na +8. — V Bodoncih leta 1946 44; 1947 14; 1948 zopet padec na 7. — Še bolj kričeč primer opazimo v evan-

geličanski verski občini Križevci, kjer je znašal prirodni prirastek od 1900—1910 713; od 1940 do 1952 pa celo minus 164.

Težnja po majhnem številu otrok pri evangeličanskih družinah je torej vidna predvsem v novjšem času.

V celoti kažeta okraja Murska Sobota in Dolnja Lendava v letih po osvoboditvi še vedno pozitiven, čeprav nizek prirodni prirastek. Ker pa je prebivalstvo kljub temu nazadovalo, je treba iskati vzrok drugje.

Najvažnejše so prav gotovo velike gospodarsko-družbene spremembe v letih po osvoboditvi. Nova Jugoslavija je potrebovala ogromno delovno silo za izgradnjo socialistične domovine. S tem je pritegnila vso razpoložljivo domačo delovno silo. Prekmurci niso bili več primorani iskati kruha v tujini, marveč jih je lahko zaposlila domovina. Po osvoboditvi sezonsko agrarno delo tako ni več poglavitna oblika zaposlitve pri prekmurskem prebivalstvu. Saj se je štetje leta 1948 vršilo že 15. marca, torej v času, ko še ne moremo računati z odsotnostjo agrarnih sezonskih delavcev. Pač pa so se takrat že vršila številna gradbena dela, ki so bila poglavitne važnosti za naše gospodarstvo, in so ob času štetja bili tamkaj zaposleni že mnogi Prekmurci. Upoštevati moramo še odtok delovne sile v industrijo, ki je tako značilna za vso našo domovino. Težnja po zaposlitvi v industriji se po osvoboditvi močno opaža tudi v Prekmurju. Saj pomeni preobrazba od pretežno agrarnega delavca v industrijskega tudi višji življenjski standard. To prizadevanje, ki se je pojavilo pri prebivalstvu, je bilo še podprto s težnjo naše gospodarske politike, ki je na prvo mesto postavila izgradnjo ter razvoj naše industrije.

Zelo dobrodošli bi nam bili podatki o tem, kam vse je bila usmerjena delovna sila iz Prekmurja v prvih letih po osvoboditvi. V Murški Soboti in Dolnji Lendavi se je sicer ustanovila posredovalnica za delo, ki pa je le deloma uspela v tem, da je mogla poslati ljudi na zaposlitev tja, kjer je imela plansko predpisano. Mnogi delavci so odhajali povsem na lastno roko na številna gradbišča in v industrijska podjetja. Mnogo je bilo primerov, da so podjetja sama pošiljala kamione po delovno silo, česar pa seveda posredovalnica za delo ni mogla imeti v evidenci.

Kljub temu dobimo iz podatkov posredovalnice za delo v Murški Soboti zelo instruktivno sliko, čeprav v njej ni zajeta vsa delovna sila iz Prekmurja. Iz mesečnega poročila v l. 1948 vidimo naslednje:

Januar	342	Julij	98
Februar	415	Avgust	125
Marec	635	September	82
April	1512	Oktober	167
Maj	1100	November	189
Junij	487	December	89

Skupno število onih, ki so odšli na delo po posredovalnici l. 1948, znaša torej 5259. Nedvomno je odšlo tega leta mnogo več delavcev iz Prek-

murja, toda — kakor je že omenjeno — vsi se niso zglašili na posredovalnici za delo. Iz mesečnega poročila pa je vendar razvidno, da odhaja največ ljudi iz Prekmurja spomladi (marec, april, maj, deloma še junij). Najvišje število izkazujejo torej tisti meseci, ko se gradbenim in industrijskim delavcem pridružijo še agrarni sezonski delavci. Iz okraja Murska Sobota odhaja letno še vedno 3500 do 4000 ljudi na kmetijska dela v Vojvodino in Slavonijo. Od teh jih ostane kakšnih 15 % na posestvih tudi čez zimo.

Bistvena razlika v primeri s predvojnimi leti pa je predvsem v tem, da so poleg sezonskih agrarnih delavcev v največji meri zastopani gradbeni delavci. Ti so v prvih letih po osvoboditvi celo prekašali agrarne. Okraj Sobotna je dajal letno 5000 gradbenih delavcev. Usmerjeni so bili predvsem v Vuzenico, Jesenice, Guštanj, Strnišče, Maribor, Ljubljano, Medvode in tako dalje.

V okraju Dol. Lendava je iskalo zaposlitve letno okrog 3500 ljudi. Od tega se je le dobrih 25 % odločilo za sezonsko delo, ostali pa so dobili zaslužek pri črpanju nafte in gradbenem podjetju »Konstruktor«.

Prekmurje je dajalo tudi veliko število gozdnih delavcev. Leta 1948 okraj Sobotna okrog 3000, okraj Lendava okrog 800. Gozdarska dela so se vršila nekako od oktobra do pomladi. Tja so zahajali tudi nekateri agrarni delavci, brž ko so se vrnili s poljedelskih del. Na gozdna dela so šli tudi kmetje, ne samo delavci. Prav gotovo so tudi gozdni delavci s svojo odsotnostjo dne 15. marca 1948 prispevali k manjšemu številu prebivalstva.

Navedbe glede delovne sile niso važne samo kot odraz gospodarsko-družbenih sprememb. Tudi pri statistični primerjavi nam služijo kot dokaz, da ne moremo govoriti o absolutnem nazadovanju prebivalstva v primerjavi ljudskih štetij 1921—1948.

Agrarna preobljudenost v Prekmurju in s tem povezana nujnost po iskanju zaslužka izven rodne grude se jasno odraža tudi v razdrobljenosti kmečkih posestev. Od 17.845 gospodarstev odpade 73 % na mala, 25,5 % na srednja in le 1,5 % na velika gospodarstva. Vsa obdelujejo okrog 520.000 posameznih kosov oziroma parcel, kar pomeni, da meri povprečna parcela od 18—19 arov in da odpade na eno gospodarstvo od 29—30 parcel. (»Tako živimo in delamo v Prekmurju«. Tovariš 13. II. 1953, stran 171.)

V razdobju 1869—1948 je prebivalstvo v Prekmurju napredovalo za 34,8 %. Vendar moramo pri primerjavi ponovno poudariti, da je bil leta 1869 popis prebivalstva pozimi (31. decembra), ko je bila glavnina prebivalstva doma. Nasprotno pa se je popis prebivalstva leta 1948 vršil spomladi (15. marca), torej v času, ko so že mnogi Prekmurci odšli na delo oziroma je nov način gospodarstva po osvoboditvi zaposlil več delovne sile iz Prekmurja.

REGIONALNI PREGLED RASTI PREBIVALSTVA

Da moremo do kraja ugotoviti značilnosti v rasti prekmurskega prebivalstva, nam ne zadostja samo pregled Prekmurja kot celote, marveč moramo tudi primerjati posamezne dele Prekmurja, kar predpostavlja poznavanje gibanja prebivalstva v posameznih vaseh, ki nam ga podaja naslednja tabela:

	1869	1948		1869	1948		1869	1948
Adrijanci	320	321	Dolnja Bistrica	343	786	Kamovci	105	164
Andrejci	257	274	Dol. Lendava	1654	2544	Kančoveci	238	196
Bakovci	725	1149	Dol. Lakoš	669*	362	Kapca	512	678
Banuta	70	129	Dol. Slaveči	510	735	Kobilje	690	839
Beltinci	1216	1563	Domajinci	264	349	Kovačevci	156	222
Berkovci	72	99	Domanjševci	576	571	Korovci	292	247
Bogojina	608	728	Filovci	603	731	Košarovci	121	114
Bodonci	664	642	Fokovci	256	329	Kot	149	206
Bokrači	109	129	Fikšinci	407	216	Krajna	265	358
Borejci	209	298	Gančani	770	1054	Kramarovci	229	175
Boreča	206	241	Gederovci	143	170	Krašči	345	414
Bratonci	319	651	Genterovci	228	365	Križevci	964	822
Brezovica	351	390	Gaberje	406	737	Krnci	158	100
Brezovci	324	311	Gomilica	626	736	Krog	586	932
Budinci	261	288	Gorica	240	312	Krplivnik	172	229
Bukovnica	172	158	Gor. Bistrica	684	1282	Kruplivnik	267	422
Cankova	365	441	Gor. Lendava	616	1056	Kukeč	255	205
Čentiba	250	812	Gor. Lakoš	—	635	Kupšinci	241	349
Čepinci	547	711	Gor. Petrovci	421	364	Kušanovci	406	341
Čikečka ves	195	198	Gor. Slaveči	590	621	Kuzma	324	595
Črensovci	856	1163	Gor. Črnci	101	192	Lemerje	253	345
Črnelavci	196	478	Gradišče	286	342	Lipa	693	816
Dankovci	184	261	Gerlinci	633	598	Lipovci	564	823
Dobrovnik	1051	1233	Hodoš	409	405	Lončarovci	227	184
Dokležovje	409	816	Hotiza	440	937	Lucova	191	215
Dolga vas	628	1325	Ivanjšovci	93	117	Lukačevci	42	57
Dolina	181	214	Ivanci	299	415	Mačkovci	117	238
Dolina pri Lendavi	321	554	Ivanovci	298	258	Mala Polana	1536**	647
Dolič	379	766	Ižakovci	548	857	Mali Dolci	74	145

	1869	1948		1869	1948		1869	1948
Markišavci	202	196	Petišovci	701	1092	Sr. Bistrica	354	516
Markovci	493	504	Peskovci	197	148	Stanjovci	426	435
Martinje	— ***	215	Pince	308	548	Stari Beznovci	140	154
Martjanci	293	366	Poznanovci	171	325	Strehovci	387	385
Matjašovci	266	364	Polana	236	206	Strukovci	375	241
Melinci	627	1064	Pordašinci	57	89	Salamenci	335	394
Mlajtinci	170	191	Predanovci	232	230	Šalovci	717	783
Moravci	538	582	Prosečka vas	187	278	Sulinci	293	391
Mostje	135	533	Prosenjakovci	211	365	Tešanovci	716	697
Motovilci	265	398	Puconci	376	456	Tišina	252	382
Moščanci	213	289	Pužavci	198	250	Topolovci	121	112
Motvarjevci	412	325	Radmožanci	395	500	Trdkova	573	502
Mur. Črnci	208	306	Radovci	268	495	Trnje	623	735
Mur. Petrovci	117	140	Rakičan	466	731	Tropovci	286	346
Mur. Sobota	1455	4904	Rankovci	223	218	Turnišče	975	1136
Nedelica	562	719	Ratkovci	138	135	Vadarci	426	545
Nemčavci	205	165	Renkovci	484	767	Vanča ves	250	356
Neradnovci	207	285	Rogaševci	373	418	Vancča	364	393
Noršinci	242	295	Ropoča	316	372	Večeslavci	543	639
Novi Beznovci	44	78	Satahovci	234	303	Vel. Dolenci	313	344
Nuskova	419	446	Sv. Jurij	476	588	Vel. Polana	—	1078
Ocinje	228	210	Sebeborci	440	526	Veščica	228	257
Odranci	963	1735	Selo	653	564	Videnci	517	814
Otovci	304	431	Serdica	566	649	Vučja gomila	619	485
Panovci	210	140	Skakovci	355	272	Zenkovci	375	445
Pečarovci	449	584	Sodišinci	228	291	Ženavlja	277	264
Pertoča	512	629	Sotina	470	499	Žitkovci	266	298
Petanjci	466	658	Središče	171	150	Žizki	413	562

* Dol. Lakoš skupno z Gor. Lakošem. — ** Mala Polana in Vel. Polana. — *** Martinje skupno s Trdkovo.

Večina vasi v Prekmurju je v teku 80 let pomnožila svoje prebivalstvo. Manjši delež zavzemajo vasi, katerih prebivalstvo je napredovalo v meji od 5—15 %. V glavnem opazimo, da prevladujejo vasi, katerih prebivalstvo je naraslo za več kot 15 %, predvsem do 40 ali celo do 60 %. Napredovanje od 60—80 % je že v manjši meri zastopano, medtem ko je porast za nad 80 % omejen sploh le na posamezna jedra ter večja gospodarska središča.

Stagnacija prebivalstva (to je rast prebivalstva v meji od +5 do -5 %) je zajela le majhno število vasi, bolj pa prihaja do izraza nazadovanje, ki je v teh vaseh prav značilno.

Že prvi pogled na karto nam kaže, da je prebivalstvo v Prekmurju v mnogo večji meri napredovalo na Dolinskem kakor pa na Goričkem. S tem se jasno odraža eden od osnovnih pogojev za rast prebivalstva — zadosten obseg rodovitne orne zemlje. Manj rodovitni predeli na Goričkem so zaradi skromnih gospodarskih virov ter močnejše izražene agrarne preobljudenosti, postali področja populacijskega zastoja, ki je predvsem posledica izseljevanja.

Lep razvoj je doseglo prebivalstvo tudi v večjih gospodarskih središčih in njihovi okolici, kar vidimo predvsem na primeru Mur. Sobote in Dol. Lendave. Do končane prve svetovne vojne pa je predvsem Radgona, ki je imela funkcijo mesta za Prekmurje, vplivala na koncentracijo prebivalstva v bližnjih vaseh.

Pri razvoju prebivalstva ter s tem v zvezi naselij moramo upoštevati tudi prometni položaj ter vrsto lokalnih vplivov, ki soodločajo posebno na deželi na močnejšo koncentracijo

prebivalstva. Med take lahko prištevamo cerkev, šole, večje trgovsko in obrtniško omrežje, občine itd. Ponekod je viden vpliv nekdanjih graščin, ki so prav gotovo privlačile večje število prebivalstva.

Iz karte je razvidno, da nam zahodno Goričko še izkazuje pozitivno rast prebivalstva. Saj zavzema dolino Ledave, kjer so možnosti za poljedelstvo vsekakor ugodne. Ne smemo pa prezreti prometne važnosti na zahodnem Goričkem, posebno v času Avstro-Ogrske. Skozi ta predel je tekla tranzitna cesta, ki je povezovala Radgono v Ženavci, in je bila tako rekoč najbližja zveza med dolino Mure in Rabe. Živahna prometna pot je vsekakor priključila večji razvoj naselij, kar opažamo od Cankove do Sotine. Pri Cankovi, ki leži sicer že na prehodu v ravnino, pa moramo upoštevati tudi pozitiven vpliv neposredne bližine Radgone.

Močno rast prebivalstva opazimo tudi ob levih pritokih Ledave, v vaseh, ki so gravitirale deloma na zahod, deloma pa na vzhod, predvsem proti Gradu. Posebno Grad — naselje s slikovito lego na prehodu z zahodnega na osrednje Goričko, je dosegel lep razvoj. Prav gotovo je bila prvotno značilna za razvoj Gradu fevdalna graščina, ki je pospešila koncentracijo prebivalstva. V novejšem času se je naselje razvilo v pomembno lokalno gospodarsko, upravno in kulturno središče.

Na osrednjem Goričkem je viden napredek v številu prebivalstva predvsem ob glavni prometni žili, železnici. Najbolj tipičen primer nam nudi vas Mačkovci, kjer je naraslo prebivalstvo od 1869—1948 za 102 %. Posebno številne nove

zgradbe ob železnici nam pričajo, da je v Mačkovcih kot pomembnem prometnem izhodišču pričakovati populacijski in gospodarski razvoj.

Severno Goričko je še v precejšnji meri področje pozitivne rasti prebivalstva. Toda primerjava, ki nam jo nudijo vmesna ljudska štetja od 1869—1948, nam kaže višek razvoja nekako do leta 1910 ali 1921, medtem ko je v novejšem času že bolj vidna stagnacija ali nazadovanje. V Budincih na primer je bilo leta 1921 344 prebivalcev, 1948 pa le 288. V Cepincih je prav tako doseglo prebivalstvo višek l. 1910: 812 ljudi, do l. 1948 pa je padlo število na 711. V Markovcih leta 1921 615, 1948 le 504. Vzrok za nazadovanje bo vsekakor v izseljevanju, ki je zaradi skromnih gospodarskih pogojev na severnem Goričkem zajelo mnoge domačine.

Najmočnejši padec prebivalstva v Prekmurju opazimo na vzhodnem Goričkem. Tudi v vaseh, kjer je sicer opaziti pozitivno rast v primerjavi 1869—1948, moramo ponovno poudariti, da je bil višek razvoja dosežen nekako do leta 1921; od takrat naprej pa je vidna stagnacija ali nazadovanje. V Prosenjakovcih je naraslo prebivalstvo od 1869—1948 za 72,9 %. Leta 1921 je bilo v Prosenjakovcih še 422 prebivalcev, do l. 1948 pa je nazadovalo na 365. Podoben primer opazimo v bližnjih vaseh — Ivanjšovci, Berkovci, Pordašinci. Verjetno je vzrok za nazadovanje poleg izseljevanja tudi politična razmejitev po prvi svetovni vojni. Saj je posebno pri Prosenjakovcih soodločala pri razvoju prometna lega, na poti od Sobote na Madžarsko. Z razmejitvijo je seveda tudi prometna ugodnost prenehala.

Na Ravenskem je pričakovati pozitivno rast prebivalstva že zaradi rodovitnejših tal pa tudi zaradi ugodnega položaja med Soboto in Radgono. Brž ko je izgubila na pomenu Radgona, je opaziti v njeni bližini zastoj v rasti prebivalstva, kar se najjasneje odraža v Gederovcih, kjer je prebivalstvo nazadovalo od 212 v l. 1921 na 170 v l. 1948.

Nasprotno pa je priključitev Prekmurja k Jugoslaviji povzročila močan razvoj Murske Sobote in okolice. Sobota ni postala samo gospodarsko, marveč tudi kulturno in upravno središče za Prekmurje. Razumljivo je, da je s tem pritegnila večji dotok prebivalstva. V Soboti je naraslo prebivalstvo od 2950 v letu 1921 na 4904 v letu 1948. V zadnjih tridesetih letih se je razvila v Soboti lahka industrija, ki je edinstvena v Prekmurju. Velik kulturni pomen si je pridobila Sobota z ustanovitvijo gimnazije ter kasneje trgovske šole. Z dograditvijo veržeskega mostu je dobila tako Murska Sobota kakor tudi drugi predeli Prekmurja prometno povezavo z ostalo Slovenijo, kar je vsekakor ogromnega pomena. Še pomembnejša vloga je dodeljena Soboti po osvoboditvi, saj je v najnovejšem času postala edinstveni upravni in gospodarski center za Prekmurje s priključitvijo lendavskega okraja. V skladu s Soboto so se razvijale tudi vasi v njeni okolici — posebno Krog, Črnelavci, Rakičan.

Med Soboto in Lendavo se širi obsežna ravnina, imenovana Dolinsko. Vsa ta pokrajina žitnih polj nam tako v reliefu kakor tudi v populacijskem pogledu ne nudi tako pestre slike kakor Goričko. Večinoma povsod opazimo pozitivno rast prebivalstva. Najlepši napredek je doseglo prebivalstvo v vaseh ob Muri, kjer je zemlja še prav posebno rodovitna. Soodločal pa je prav gotovo tudi gospodarski pomen mlinov na Muri. Tudi vse ostalo Dolinsko izkazuje pozitivno sliko s pretežnim poudarkom v vaseh, ki se širijo ob cestah Sobota—Lendava.

Lep razvoj Lendave in okolice s pomembnim gospodarskim vplivom vinogradništva pa si moramo ponovno razlagati samo v primerjavi z letom 1869. Odrezanost od zaledja zaradi politične razmejitve se na tem skrajnem jugovzhodnem delu Prekmurja najbolj pozna. Leta 1921 je imela Lendava celo več prebivalstva kakor Sobota (3027). Toda s priključitvijo k Jugoslaviji je v nasprotju s Soboto zajel Lendavo populacijski zastoj. Razlagamo si ga lahko predvsem zaradi obmejnega položaja, izgube madžarskega prebivalstva ter sploh zaradi prometne odmaknjenosti od Murske Sobote. Železnica je vezala Lendavo na Madžarsko, tako da je po politični meji ostal tako Lendavi kakor njeni okolici edini prometni izhod proti Čakovcu. Z izkoriščanjem naftnih vrelcev pa čaka tudi Dol. Lendavo v bodoče lep razvoj.

Največji napredek v številu prebivalstva sploh beleži severno od Lendave vas Mostje (309,3 %). Povzročila ga je kolonizacija v zvezi z agrarno reformo v stari Jugoslaviji. Podobno gre za prirastek v zvezi z agrarno reformo v vaseh Pince, Benica-Petiševci, Gaberje, Kamovci.

Regionalni pregled o rasti prebivalstva nam kaže tudi stagnacijo in nazadovanje prebivalstva v primerjavi 1869—1948. Omenili smo že slabše gospodarske razmere na Goričkem in s tem v zvezi izseljevanje. Toda vasi na osrednjem in vzhodnem Goričkem, v katerih opazimo stagnacijo ali nazadovanje prebivalstva, so vse pretežno evangeličanske. To pomeni, da se je izseljevanju pridružil še drugi negativni faktor — majhno število otrok pri evangeličanskih družinah (gl. str. 134). Dokaz za to nam nudijo tudi evangeličanske vasi na Ravenskem, v katerih ne moremo govoriti o slabih gospodarskih pogojih in prebivalstvo kljub temu stagnira ali nazaduje. (Strukovci, Brezovci, Predanovci, Markišavci, Polana, Nemčavci.)

Videli smo tudi negativne posledice na rast prebivalstva ob političnih mejah. Populacijski zastoj po letu 1921 je posebno izražen v vaseh ob vzhodni meji proti Madžarski (Hodoš, Domanjševci, Središče, Motvarjevci), kjer je združen tudi z nizkim prirodnim prirastkom evangeličanov in v Motvarjevcih kalvincev.

Na drugi strani pa je nazadovanje prebivalstva na zahodni meji proti Avstriji znak najnovejšega obdobja, povezan z izselitvijo nemških družin. Največje nazadovanje opazimo v vasi Fikšinci in sicer za 46,8 %.

Dragica Černy